

Agnieszka Zalewska-Meler

<http://orcid.org/0000-0003-1924-2790>

e-mail: agnieszka.zalewska-meler@upsl.edu.pl

Uniwersytet Pomorski w Słupsku, Polska

Profilaktyka logopedyczna w działaniach nauczyciela edukacji przedszkolnej – między zaburzeniami a potencjałem rozwojowym dziecka

Speech Therapy Prevention in the Activities of a Preschool Education Teacher – Between Disorders and the Child's Developmental Potential

KEYWORDS ABSTRACT

prevention, speech therapy prevention, concepts of speech therapy, speech therapy care, speech therapy prevention of a preschool child, the role and workshop of a preschool education teacher

The aim of this article is to reflect on the development of speech therapy prevention in preschool. The problem is related to the role of the contemporary preschool teacher in speech therapy prevention in educational practice. The article is a theoretical review. The first part analyzes the concept of speech therapy prevention from a traditional, remedial, and a modern, developmental perspective, where an attempt was made to indicate which status is most desirable in the activities of education teachers and what is the reason for it. The attention drawn to the person of the preschool education teacher resulted from an interpretative gap in this area, i.e. a focus on speech therapy prevention activities with the participation of a speech therapist or an early childhood education teacher. Referring to speech therapy prevention understood as giving opportunities and possibilities for the harmonious development of the child by supporting the development of his speech and strengthening communication competences, the conclusions indicate: building and developing speech therapy prevention in kindergarten in the developmental approach, using various tools to assess the child's speech development for screening diagnosis and planning further support in the child's daily functioning, continuous work of teachers work workshop and creating social capital of child support based on the cooperation of teachers, parents and preschool speech therapists.

SŁOWA KLUCZE **ABSTRAKT**

profilaktyka,
 profilaktyka
 logopedyczna,
 koncepcje
 profilaktyki
 logopedycznej,
 opieka
 logopedyczna,
 profilaktyka
 logopedyczna
 dziecka
 przedszkolnego,
 rola i warsztat pracy
 nauczyciela edukacji
 przedszkolnej

Celem artykułu jest refleksja nad kierunkami rozwoju profilaktyki logopedycznej w przedszkolu. Problem związany z pytaniem dotyczącym roli współczesnego nauczyciela przedszkola w działaniach profilaktyki logopedycznej w praktyce edukacyjnej. Artykuł ma charakter teoretyczno-przeglądowy. W części pierwszej przedmiotem analiz było pojęcie profilaktyki logopedycznej w ujęciu tradycyjnym, naprawczym i nowoczesnym, rozwojowym. Starano się wskazać, który jej status jest najbardziej pożądany w działaniach nauczycieli edukacji i czym jest to podyktowane. Zwrócenie uwagi na osobę nauczyciela edukacji przedszkolnej wynikało z luki interpretacyjnej w tym obszarze, czyli koncentracji na działaniach profilaktyki logopedycznej z udziałem logopedy lub nauczyciela edukacji wczesnoszkolnej. Odnosząc się do profilaktyki logopedycznej rozumianej jako dawanie szans i możliwości harmonijnego rozwoju dziecka poprzez wspieranie rozwoju jego mowy oraz wzmocnienie kompetencji komunikacyjnych, we wnioskach wskazano budowanie i rozwijanie profilaktyki logopedycznej w przedszkolu w podejściu rozwojowym, stosowanie zróżnicowanych narzędzi oceny rozwoju mowy dziecka dla diagnozy przesiewowej oraz planowania dalszego wsparcia w codziennym funkcjonowaniu dziecka, ustawicznej pracy nauczycieli nad warsztatem pracy oraz tworzenie kapitału społecznego wsparcia dziecka na bazie współpracy nauczycieli, rodziców i logopedów przedszkolnych.

Wstęp

Profilaktyka logopedyczna nie jest domeną wyłącznie specjalistów. Prowadzenie zajęć z dzieckiem w wieku od 3 do 6 lat wymaga ustawicznego udoskonalania warsztatu pracy. Pośród funkcji związanych z rolą zawodową nauczyciela edukacji przedszkolnej jest rola profilaktyczna, w której działania służące zapobieganiu określonym sytuacjom i stanom dotyczą wielu obszarów, w tym również i mowy dziecka. Pojawienie się działań profilaktycznych w kluczu kompetencyjnym nauczycieli wczesnego etapu edukacji dziecka jest ważne dla monitorowania rozwoju dziecka. Nasuwa się jednakże pytanie: jak w przestrzeni edukacyjnej to pojęcie jest rozumiane i jaką rolę przypisuje się nauczycielom edukacji przedszkolnej w tym zakresie? Odniesienie do nauczycieli wynika z często podkreślanej potrzeby ich współpracy nie tylko z rodzicami, ale i specjalistami, gdzie istotne jest oddziaływanie w zbieżnym kierunku. Celem prezentowanego tekstu jest zatem zwrócenie uwagi na zmiany kierunków profilaktyki logopedycznej, potencjał działań profilaktycznych w podejściu rozwojowym, gdzie profilaktyka zespolona z aktywnościami na rzecz harmonijnego rozwoju dziecka jest integralną częścią pracy przedszkola.

Status profilaktyki i profilaktyki logopedycznej w praktyce edukacyjnej czasu minionego

Dla porządku rozważań warto nadmienić, że pojęcie profilaktyki pierwotnie pojawiło się w obszarze medycyny w związku z działaniami mającymi na celu wczesne wykrycie i leczenie chorób. Nośny rdzeń znaczeniowy tego pojęcia, czyli zapobieganie występowaniu niekorzystnych zjawisk, stał się podstawą jego wykorzystania w obszarach pozamedycznych (Mateusiak i Gwozdecka-Wolniaszek, 2013, s. 173). W opracowaniach tego pojęcia w obszarze pedagogiki można znaleźć, że profilaktyka to ogół oddziaływań zapobiegających powstawaniu i utrwalaniu niepożądanych zjawisk w rozwoju i zachowaniu (Okoń, 2001, s. 316) poprzez usuwanie ich przyczyn, eliminowanie czynników ryzyka oraz obniżanie prawdopodobieństwa występowania zaburzeń i dysfunkcji (Kupisiewicz, 2014, s. 285). Poziomy działań profilaktycznych, określane mianem profilaktyki pierwszorzędowej, drugorzędowej i trzeciorzędowej, mają długoletnią tradycję, tzn. zostały wyodrębnione i upowszechnione za sprawą medycyny zapobiegawczej oraz medycyny wieku rozwojowego (Heszen-Niejodek i Sęk, 2020, s. 290). Pojawienie się w połowie lat 90. XX wieku krytyki wyróżnionych rodzajów profilaktyki (głównie za sprawą płynnych granic między drugim i trzecim jej poziomem, wątpliwości lokowania leczenia w obszarze działań zapobiegawczych) dało impuls do modyfikacji jej poziomów. W nowym podziale w propozycji P. Mrazka i R. Haggerty'ego (1994, s. 29–36) profilaktyka ulega podziałowi według kryterium oceny ryzyka powstawania problemów adresatów działań profilaktycznych, stąd też wyróżniono działania profilaktyczne o charakterze uniwersalnym, selektywnym i wskazującym. W nowych poziomach profilaktyki pojawiają się nie tylko działania o charakterze naprawczym, ale i uprzedzającym. Uprzedzać oznacza tu zapobiegać zaburzeniom, deficytom przed ich pojawieniem się, co zakłada działanie oparte na obserwacji potencjalnych problemów, umocowanych w danym kontekście (Ostaszewski, 2025, s. 118–119).

Przywołane poziomy różnicowania działań profilaktycznych znalazły odzwierciedlenie również w koncepcjach profilaktyki logopedycznej, w których pobrzmiewają przemiany paradygmatyczne logopedii jako nauki. Patrząc wstecz, lata 70. XX wieku to czas, gdy pojęcie profilaktyki logopedycznej było rzadkie. Jego pojawianie się wiązało się zazwyczaj z prezentacją wad wymowy we wczesnym lub średnim dzieciństwie. Genowefa Demel (1979, s. 21), adresując rozważania do rodziców i nauczycieli, podkreślała, że profilaktyka logopedyczna powinna polegać na upowszechnianiu poprawnych wzorów mówienia, tworzeniu życzliwej atmosfery dla rozwoju mowy oraz wczesnym wykrywaniu pojawiających się zaburzeń. Zabierając głos w sprawie minimum logopedycznego dla nauczycieli przedszkola, autorka uważa ćwiczenie mowy w układzie fonetycznym, ćwiczenia oddechowe, ćwiczenia z zakresu usprawniania

artykulacji, położenia oraz ruchów narządów artykulacyjnych oraz ćwiczenia rytmizujące i słuchu fonematycznego za priorytet w kierowaniu rozwojem mowy, jak i zabezpieczeniu przed występowaniem wad i deficytów (Demel, 1983, s. 5). Realizację tych zadań Demel wiąże także z pojęciem kultury żywego słowa, czyli sztuką mówienia, tj. posługiwaniem się mową w kategoriach poprawnej fonacji, melodii mowy, tempa, dykcji oraz poprawności leksykalnej i gramatycznej (Demel, 1987, s. 62).

W podobnym tonie wypowiada się Irena Styczek (1981, s. 180), która technikę wymowy lokuje w obszarze kultury słowa. Mimo szerokiej prezentacji wad wymowy w autorskim podręczniku logopedii pojęcie profilaktyki logopedycznej tam nie występuje. Profilaktyka logopedyczna, utożsamiana z zapobieganiem wadom wymowy u dzieci w okresie rozwoju mowy poprzez zestawy ćwiczeń ortofonicznych, pojawia się w opracowaniu Elżbiety Sachajskiej (1992, s. 5–6). Ćwiczenia ortofoniczne, czyli zestawy ćwiczeń wymowy w tekstach językowych, wpisane zostają w działania kierowane do wszystkich dzieci przedszkolnych. Ich systematyczna realizacja i dostosowanie do wieku dziecka miały sprzyjać nabywaniu umiejętności poprawnej wymowy, a następnie jej wykorzystywaniu w mowie spontanicznej (Sachajska, 1992, s. 9). Mimo nadal wąskiego pojmowania profilaktyki logopedycznej – związanego z doskonaleniem umiejętności wyraźnego mówienia – działaniem sprzyjającym zapobieganiu wadom i deficytom było tworzenie i wykorzystywanie naturalnych sytuacji sprzyjających nawiązywaniu komunikacji werbalnej dziecka z otoczeniem (Sachajska, 1992, s. 11). Zwrócenie uwagi na sposób użycia języka w kontekście działań profilaktycznych było przykładem przebijania się jej nowych znaczeń poza utrwalone tradycją propozycje i rozwiązania praktyczne.

Profilaktyka logopedyczna w kluczu aktywności na rzecz pomyślnego rozwoju oraz partnerstwa edukacyjnego

Nowe postrzeżenie profilaktyki logopedycznej wynika ze zmian w rodzimej logopedii ostatnich 25 lat. Faktem stało się odejście od zajmowania się wyłącznie zaburzeniami mowy oraz zwrócenie uwagi na zaburzenia w komunikacji językowej u ludzi w każdym wieku. Adresatem działań profilaktycznych nie są współcześnie wyłącznie dzieci, gdyż deficyty i zaburzenia mowy mogą pojawiać się w okresach życia, które niekoniecznie są związane z procesem rozwoju mowy. Profilaktyka logopedyczna wpisana w szeroki nurt oddziaływań wymaga – jak podkreśla to Elżbieta Minczakiewicz (2001, s. 4) – postrzegania jej na tle całościowego rozwoju człowieka (od poczęcia aż do śmierci), gdyż uwarunkowania pomyślnego rozwoju mają naturę wiążkową. Patrząc wstecz, propozycja opieki logopedycznej Bronisława Rocławskiego, do którego nawiązuje cytowana autorka, miała skłonić do refleksji w „szarej rzeczywistości

przepelnionej pracą terapeutyczną” (1993, s. 3). Sprzężenie profilaktyki logopedycznej z defensywnym znaczeniem profilaktyki, łączonym z zapobieganiem wadom wymowy w przedziale wiekowym od 3. do 10. roku życia, ugruntowywało zachowawczy charakter podejmowanych działań. W początkach lat 90. krytyczne odniesienie do dotychczasowego kierunku profilaktyki logopedycznej znalazło ugruntowanie w koncepcji Krystyny Błachnio. W przekonaniu tej autorki nie powinna być ona ograniczana wyłącznie do starań o wyraźną artykulację. Ćwiczenia ortofoniczne w przedszkolach są zasadne dla rozwoju mowy dziecka, ale nie w pełni wystarczające dla potrzeb profilaktyki (Błachnio, 1995, s. 22). W nowym kształcie profilaktyki logopedycznej znaczące stało się tzw. użycie języka, czyli przekierowanie uwagi na akt komunikacji językowej. Za istotne uznano systemowe działania obejmujące kulturę żywego słowa, stymulację rozwoju mowy, określanie niekorzystnych zmian, gdyż wczesne dostrzeżenie ich przyczyn i objawów daje możliwość uruchomienia kompleksowych działań zaradczych (Błachnio, 1992, s. 64–65; 1995, s. 22–23). Użycie języka nie jest tu związane wyłącznie z dziećmi w okresie przedszkolnym czy młodszym szkolnym, lecz ze wszystkimi okresami życia człowieka, w których dochodzi do zmian ilościowych i jakościowych mowy. Profilaktyka logopedyczna to również całościowy kształt form, metod i zasad postępowania związanych z upowszechnianiem wiedzy logopedycznej w środowisku życia, w tym kształtowania świadomości działań profilaktycznych wpisanych w opiekę logopedyczną w okresie prenatalnym oraz pozostałe fazy rozwoju człowieka (Błachnio, 2003, s. 185–186).

Opierając się na ujęciu Błachnio, wielopoziomowe ujęcie profilaktyki logopedycznej w ujęciu środowiskowym zaproponowała Bożena Dittfeld. Jej realizację związane z trzema poziomami, tj: pracą z dzieckiem zdrowym, dzieckiem szczególnego ryzyka, dzieckiem ze zdiagnozowanymi zaburzeniami rozwoju mowy (Dittfeld, 2004, s. 15). Mając na uwadze działania w przedszkolu, autorka zwraca uwagę na mało ekspozowany w strukturze profilaktyki aspekt stymulacji mowy, wczesnej diagnozy mowy oraz zróżnicowanych zakresów współpracy w układzie: rodzic – nauczyciel – logopeda. Pierwszy z obszarów działań łączy ze stymulacją mowy wszystkich dzieci, realizowaną równoległe z kształceniem językowym (Dittfeld, 2004, s. 15–16). Zabawy i ćwiczenia stymulacji językowej stanowią szerszą wersję ćwiczeń ortofonicznych (Dittfeld, 2009, s. 54). Drugi z poziomów zakłada zwiększoną możliwość działań nauczyciela ze specjalistą. Istotna jest tu organizacja warunków dla prowadzenia terapii indywidualnych, wymiana informacji o postępach dziecka, wykorzystanie wyników diagnoz pedagogicznych w działaniach logopedów. Trzeci z obszarów to podejmowanie działań prologopedycznych związanych z promocją profilaktyki w środowisku życia dziecka, w tym podnoszenie świadomości logopedycznej rodziców (Dittfeld, 2009, s. 27–33).

Zwolenniczką wielokierunkowych działań profilaktycznych jest Katarzyna Węsierska. Bazując na poziomach profilaktyki WHO, w działaniach profilaktyki

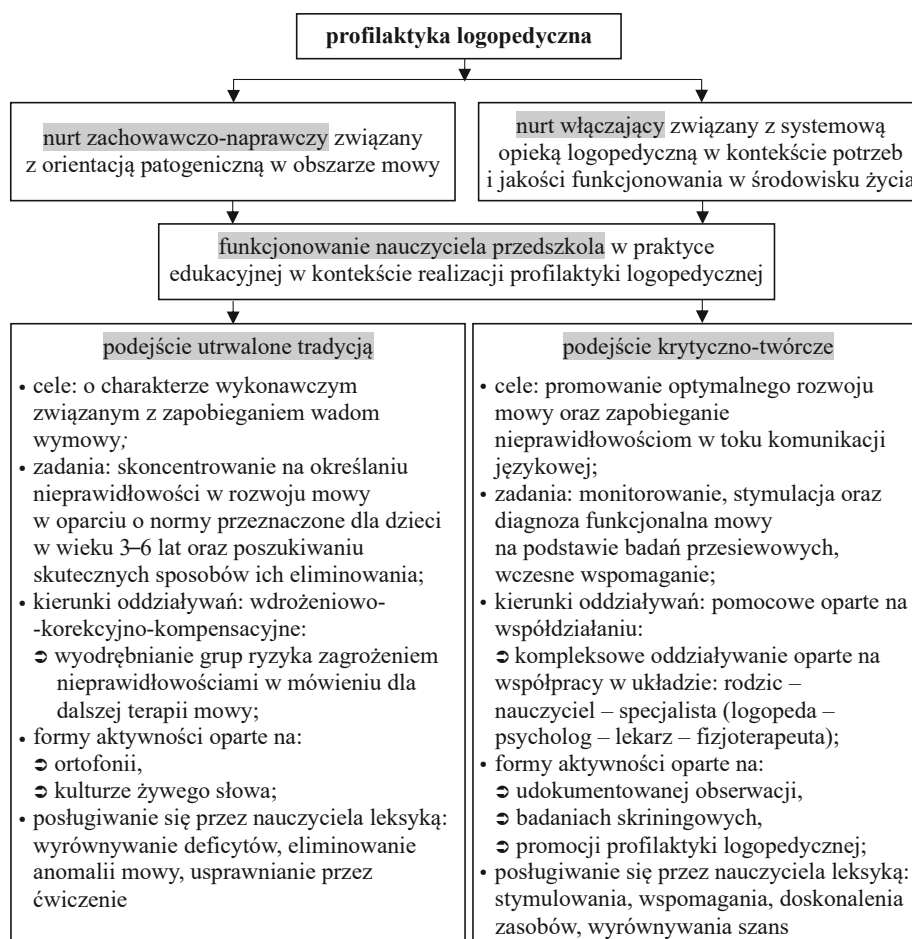
logopedycznej pierwszorzędowej autorka lokuje promocję rozwoju mowy, skuteczne komunikowanie się, które odnosi do całej populacji dzieci, młodzieży i osób dorosłych. Działania na tym poziomie wiąże także z upowszechnianiem wiedzy logopedycznej poprzez pedagogizację oraz współpracę środowiskową (Węsierska, 2012, s. 26–27). Profilaktykę logopedyczną drugorzędową autorka wiąże z wczesną identyfikacją problemów rozwoju mowy oraz zaburzeń komunikacyjnych, umożliwiającą szybką interwencję logopedyczną. Cenne w tym obszarze jest wskazanie na badania przesiewowe, pozwalające na ocenę czynników ryzyka i podjęcie dalszych decyzji w zakresie terapii mowy (Węsierska, 2012, s. 38–39). Działania prewencyjne wobec osób, u których problem w komunikacji został już zdiagnozowany, autorka wskazuje jako profilaktykę trzeciorzędową, co tym samym wpisane zostają w obszar działań interwencyjnych (Węsierska, 2012, s. 27).

Wiązanie profilaktyki logopedycznej z zachowywaniem zdrowotnego *status quo* pojawia się w ujęciu Ewy Skorek. W obszarach działań profilaktycznych działania związane z eliminowaniem czynników ryzyka zaburzeń mowy nie stanowią już jądra tego procesu. Profilaktyka służy utrzymaniu i wykorzystaniu zasobów wspomagających rozwój mowy, co wpisuje się w jakość indywidualnego funkcjonowania na każdym etapie jego życia człowieka (Skorek, 2023, s. 188).

Rola nauczyciela edukacji przedszkolnej w działaniach na rzecz profilaktyki logopedycznej – pytania i próba odpowiedzi

Częścią zarysowanych podejść związanych z profilaktyką logopedyczną są działania nauczycieli. Zwrócenie uwagi na nauczyciela edukacji przedszkolnej wynika nie tylko z przypisanej mu roli profilaktyka, ale potencjalnej sprawczej mocy pracy przedszkola w systemie edukacji dziecka. Przedszkole jest istotnym miejscem doznań i przeżyć językowych dziecka, gdzie odnotowuje się znaczący wzrost jego kompetencji komunikacyjnych (Węsierska, 2007, s. 8). Na tle przedstawionych obszarów profilaktyki logopedycznej obraz podejmowanych przez nauczycieli działań wpisuje się moim zdaniem w odmienne kategorie praktyki edukacyjnej (schemat 1).

Schemat 1. Postać nauczyciela na tle zmieniającego się modelu profilaktyki logopedycznej

Źródło: opracowanie własne.

Tradycyjnie ujmowana profilaktyka logopedyczna sytuuje nauczyciela edukacji przedszkolnej w obszarze czynności opisywanych technicznymi instrukcjami typu: jak wywołać pożądaną zmianę i jak ją utrwalić. Postać nauczyciela zostaje zredukowana do roli strażnika poprawnej wymowy, co wpisuje się w instrumentalny charakter działań. Ograniczanie się do ćwiczenia poprawnego wybrzmiewania, korygowanie niewłaściwych funkcji, utrwalanie prawidłowych wzorców określa czynnościowy, techniczny sposób oddziaływania nauczyciela. Pojęcie profilaktyki logopedycznej, będącej zazwyczaj w obszarze leksyki wykluczonej (Klus-Stańska, 2018, s. 54), nie pozwala

myśleć teorią o praktyce, czyli postrzegać ją w sieci powiązań obszarów rozwoju dziecka stanowiących harmonijną całość oraz czynników rzutujących na kształtowanie i rozwój kompetencji komunikacyjnych dziecka w układzie interakcyjno-społecznym. Koncentracja na zmniejszaniu czynników ryzyka stabilizuje pozycję profilaktyki osadzanej w paradygmacie nastawionym na działania doraźne i naprawcze. Odejście od defensywnego charakteru działań profilaktycznych oznacza zwrot ku działaniom zmierzającym do wzmacniania potencjałów dziecka, gdzie ważniejsze od korygowania artykulacji jest wspieranie naturalnego rozwoju mowy poprzez tworzenie sytuacji komunikacyjnych, rozwijanie umiejętności dialogowych oraz kształtowanie prawidłowych nawyków językowych.

Tworzeniu przestrzeni sprzyjającej komunikacji dziecka przedszkolnego powinno towarzyszyć uwzględnianie indywidualnego tempa rozwoju dziecka oraz opieranie się na zabawie, która jest podstawową płaszczyzną doświadczania i działania dziecka w tym okresie. Stała obecność tych elementów w praktyce edukacyjnej sprzyja w moim przekonaniu monitorowaniu rozwoju dziecka (oraz funkcji z nią sprzężonych) oraz daje możliwość wczesnej identyfikacji nieprawidłowości. Warto zwrócić uwagę, że nie każda nieprawidłowość związana z mową dziecka przedszkolnego jest równoznaczna z występowaniem wady wymowy. Istotne w tym zakresie jest stosowanie przesiewowych badań mowy (Maćko, 2021, s. 62–65), które są podstawą wczesnej interwencji (wpisującej się w profilaktykę trzeciorzędową). Analizując narzędzia, jakimi może posłużyć się nauczyciel edukacji przedszkolnej, prowadząc diagnozę pedagogiczną (przesiewową), wyodrębnić można: Test do badań przesiewowych dla dzieci (Węsierska i Michalak-Widera, 2012), 100-wyrazowy test do badania artykulacji (Krajna, Bryndał, 1999 i Krajna, 2013), Dialogowy test artykulacji – DTA (Majewska-Tworek, 2001). Ponadto do wczesnej oceny rozwoju mowy wykorzystać można również narzędzie niebędące testem, a określane jako: Badanie przesiewowe do wykrywania zaburzeń rozwoju mowy u dzieci dwu-, cztero- i sześciolletnich (Emiluta-Rozya i in., 2004), jak i narzędzia o węższym zakresie w postaci kwestionariuszy obrazkowych. W katalogu narzędzi służących przesiewowym badaniom mowy dziecka przedszkolnego nie może zabraknąć kwestionariuszy obserwacyjnych tworzonych przez nauczycieli, które jak żadne inne narzędzia dają wgląd w mowę dziecka w warunkach naturalnych. Dokumentowanie mowy dziecka towarzyszącej codziennej aktywności (w relacjach z rówieśnikami, osobami dorosłymi w sytuacjach spontanicznych i zadaniowych) wpisuje się w profilaktykę logopedyczną, ale jest stałym elementem diagnozy funkcjonalnej dziecka przedszkolnego. W badaniach dotyczących oddziaływań profilaktycznych w okresie formowania się mowy dziecka w wieku 3–6 lat coraz częściej podkreśla się zasadność partnerstwa edukacyjnego (Kielar-Turska, 2015, Majchrzyk-Mikuła i Grabarczyk, 2019; Grzesiak-Witek i Pająk, 2025). Osią profilaktyki logopedycznej w takim podejściu są działania dotyczące rozwoju mowy

dziecka w kategoriach współpracy, gdzie nauczyciel, rodzice i specjaliści tworzą kapitał społecznego wsparcia dla pomyślnego rozwoju dziecka.

Podsumowując rozważania, mam wrażenie, że w zagadnieniu profilaktyki logopedycznej określanie miejsca oraz zadań nauczyciela edukacji przedszkolnej jest niedoszacowane i niedopowiedziane. Aktywne zaangażowanie się nauczyciela w działania profilaktyczne wymaga szerokiej świadomości logopedycznej oraz myślenia w kategoriach troski o dobro i potencjał rozwojowy dziecka. Budowanie warsztatu logopedycznych działań profilaktycznych musi zatem być konsekwencją nowej jakości percepcji profilaktyki w kanonie troski o rozwój dziecka, wynikających zarówno z poszukiwań nowych rozwiązań, jak i refleksyjnego odniesienia do tradycji.

Wnioski

1. Wyznacznikiem roli nauczyciela w zakresie profilaktyki logopedycznej jest praca nad świadomością nauczycieli, gdzie istnieje potrzeba wiążkowego ujmowania wiedzy w tym zakresie, zwłaszcza że efekty kształcenia nie są lokowane wyłącznie w obszarze logopedii (ale również w pedagogice przedszkolnej, wczesnoszkolnej, psychologii rozwojowej oraz wychowawczej i klinicznej).
2. W profilaktyce logopedycznej w podejściu rozwojowym wykorzystywane przez nauczycieli edukacji przedszkolnej kwestionariusze i testy mają charakter screeningowy, tj. nie zastępują badania logopedycznego, lecz powinny stanowić stały element diagnozy przedszkolnej oraz kart indywidualnych dziecka, co czyni czytelnymi działania w zakresie stymulacji i prewencji w obszarze mowy dziecka.
3. Konieczne dla zmiany statusu profilaktyki logopedycznej w przedszkolu jest zaangażowanie nauczycieli w działania na rzecz doskonalenia warsztatu pracy, w których doświadczenie jest tylko jedną z jego składowych. Kluczowe jest postrzeganie rozwoju mowy jako części całościowego rozwoju dziecka, nie zaś traktowanie go wyłącznie w kategoriach problemów dziecka w artykulacji.
4. Zmiana postrzegania profilaktyki logopedycznej w działaniach edukacyjnych wymaga traktowania jej jako stałego elementu praktyki edukacyjnej, zaś kategorią organizującą myślenie nauczycieli edukacji przedszkolnej powinny być współpraca, kontekstowość i kompleksowość działań.

Bibliografia

- Błachnio, K. (1992). *Vademecum logopedyczne*. Wydawnictwo Naukowe UAM.
- Błachnio, K. (1995). System nowoczesnej profilaktyki logopedycznej. *Logopedia*, 22, 21–31.
- Błachnio, K. (2003). *Vademecum logopedyczne. Dla studentów pedagogiki*. Wydawnictwo Naukowe UAM.
- Demel, G. (1979). *Wady wymowy. Profilaktyka i korekcja*. Państwowy Zakład Wydawnictw Lekarskich.
- Demel, G. (1983). *Minimum logopedyczne nauczyciela przedszkola*. Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne.
- Demel, G. (1987). *Elementy logopedii*. Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne.
- Dittfeld, B. (2004). *Spróbujmy mówić razem. Program profilaktyki logopedycznej (dla przedszkoli, klas kształcenia zintegrowanego i integracyjnego)*. Oficyna Wydawnicza „Impuls”.
- Dittfeld, B. (2009). Profilaktyka logopedyczna. *Wychowanie w Przedszkolu*, 5, 54–56.
- Emiluta-Rożya, D., Mierzejewska, H. i Atys, P. (2004). *Badania przesiewowe do wykrywania zaburzeń rozwoju mowy u dzieci dwu-, cztero- i sześciolletnich*. Akademia Pedagogiki Specjalnej.
- Grzesiak-Witek, D. i Pająk, K. (2025). Oddziaływania profilaktyczne w okresie kształtowania się mowy przedszkolaków. Raport z badań. *Edukacja Elementarna w Teorii i Praktyce*, 20(77), 75–90.
- Heszen-Niejodek, I. i Sęk, H. (2020). *Psychologia zdrowia*. Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Hublej, J., Copeman, J. i Woodak, J. (2025). *Promocja zdrowia* (M. Żuchowski i B. Woynarowska, tłum.). Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Kielar-Turska, M. (2015). Testy sprawności językowych i komunikacyjnych w diagnozie logopedycznej. W: S. Milewski i K. Kaczorowska-Bray (red.), *Metodologia badań logopedycznych z perspektywy teorii i praktyki* (s. 213–227). Harmonia Universalis.
- Klus-Stańska, D. (2018). *Paradygmaty dydaktyki. Myśleć teorią o praktyce*. Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Krajna, E. (2013). *100-wyrazowy test artykulacyjny*. Wydawnictwo Komlogo.
- Krajna, E. i Bryndal M. (1999). 100-wyrazowy test artykulacyjny. Analiza słuchowa i próba normalizacji testu. *Audiofonologia*, 14, 138–174.
- Kupisiewicz, M. (2014). *Słownik pedagogiki specjalnej*. Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Maćko, N. (2021). Przesiewowe badania logopedyczne w przedszkolu i szkole. W: A. Domańska i U. Mirecka (red.), *Logopedia przedszkolna i wczesnoszkolna. Diagnozowanie i terapia zaburzeń mowy* (t. 2, s. 59–75). Harmonia Universalis.
- Majchrzyk-Mikuła, J. i Grabarczyk, B. (2019). Profilaktyka logopedyczna w praktyce nauczyciela edukacji wczesnoszkolnej. *Roczniki Pedagogiczne*, 11(47), 105–117.
- Majewska-Tworek, A. (2001). *Rozwój sprawności artykulacyjnej dziecka w wieku przedszkolnym. Dialogowy test artykulacji. Podręcznik*. Wydawnictwo Fundacji „Orator”.
- Mateusiak, I. i Gwoździecka-Wolniaszek, E. (2013). O zachowaniach zdrowotnych przez pryzmat współczesności. W: M. Górnik-Durose (red.), *Kultura współczesna a zdrowie. Aspekty psychologiczne* (s. 155–184). Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.

- Minczakiewicz, E. (2001). Profilaktyka logopedyczna w aspekcie zdrowia psychicznego i potrzeb społecznych człowieka. *Lider*, 5, 3–6.
- Mrazek, P.J. i Haggerty, R.J. (1994). *Reducing the risk for mental disorders: Frontiers for preventive intervention research*. National Academies Press.
- Okoń, W. (2001). *Nowy słownik pedagogiczny*. Wydawnictwo Akademickie Żak.
- Ostaszewski, K. (2025). Edukacja zdrowotna w profilaktyce chorób i zachowań ryzykownych dla zdrowia. W: B. Woynarowska (red.), *Edukacja zdrowotna. Podstawy teoretyczne, metodyka, praktyka* (s. 112–119). Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Rocławski, B. (1993). Przedmowa. W: B. Rocławski (red.), *Opieka logopedyczna od poczęcia* (s. 3–4). Uniwersytet Gdański.
- Sachajska, E. (1992). *Uczymy poprawnej wymowy. Metodyka postępowania ortofonicznego z dziećmi w wieku przedszkolnym*. Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne.
- Skorek, E. (2023). *Profilaktyka w logopedii. Wybrane zagadnienia*. Oficyna Wydawnicza „Impuls”.
- Stecko, E. (2002). *Zaburzenia mowy u dzieci. Wczesne rozpoznawanie i postępowanie logopedyczne*. Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego.
- Styczek, I. (1981). *Logopedia*. Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Szymańska, J. (2012). *Programy profilaktyczne. Podstawy profesjonalnej psychoprofilaktyki*. Ośrodek Rozwoju Edukacji.
- Węsierska, K. (2007). Profilaktyka logopedyczna w edukacji przedszkolnej – rola nauczyciela. *Wychowanie na co Dzień*, 6, 8–11.
- Węsierska, K. (2012). Profilaktyka w ujęciu systemowym. W: K. Węsierska (red.), *Profilaktyka logopedyczna w praktyce edukacyjnej* (t. 1, s. 25–47). Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Węsierska, K. (2013). *Opieka logopedyczna w przedszkolu. Profilaktyka – diagnoza – terapia*. Wydawnictwo Edukacyjne „Akapit”.
- Węsierska, K. i Michalak-Widera, A. (2012). *Test do badań przesiewowych dla dzieci*. Studio Wydawnicze Unikat.